

Bütün ülkelerin
proleterleri birleşin!Karkêren hemû
welatan yekbin!Burjuvaziye ve oportünizme
karşı savasta
haydi 7.
Yaz Taarruzu'naYıl:10, Sayı:235
30 Mayıs 1983

İŞÇİNİN SESİ

ÇEK-AL

Dünya devrimi üzerine II

Ayla Antepli yoldaşımızın, kısaltarak
üç bölümde yayınlamaya başladığımız çalışmasının,
ikinci bölümünü yayınlıyoruz.

Ayla Antepli

IV

“Olumsuzundan” çözüm:
Karşı-devrim

Kapitalist üretim krizlerinin “olumsuzundan” burjuva ya da karşı devrimci yolda çözümü yalnızca teorik bir olasılık değildir. Aynı zamanda tarihsel bir gerçektir. Avrupa’da ilk genel ekonomik kriz 1825’te, yani 158 yıl önce oldu! Avrupa burjuvazisi krizleri kendi yolunda çözmede zengin bir deneyim biriktirdi.

Kendimizi şu an için salt ekonomik düzeye sınırlarsak, burjuvazinin krizleri çözme yolunu birbiriyle bağlı ve genel olarak, ülke içinde ve dışa yönelik diye ayrırabiliriz. *Anti Dühring*’de Engels’in şu sözleri, çözümün iç yönünü çok güzel anlatmaktadır:

“Gücü giderek arttıkça üretim güçlerinin, sermaye olma niteliklerine bu isyanı ve toplumsal karakterlerinin tanınması için giderek daha güçlü dayattıkları bu buyruk, kapitalist sınıfın kendisini kadar, büyük üretim aracı yığının toplumsallaşmasının çeşitli anonim şirketlerde karşılaştığımız biçimlerini ortaya çıkarma eğilimi vardır. Bu üretim ve üleşim araçlarının çoğu, demiryolları gibi, başından beri o kadar devasadır ki, kapitalist sömürünün tüm öteki biçimlerini dışlarlar. Evrimin daha ileri aşamasında bu biçim de yetersiz olur. Belli bir ülkede, endüstrinin belli bir dalında büyük çaplı üreticiler bir ‘tröst’te birleşirler, üretimi düzenleme amacıyla bir birlik kurarlar. Üretecek toplam miktarı belirlerler, bunu kendi aralarında paylaşırlar. Ve böylece satış fiyatını zorla önceden saptarlar. Ama bu çeşit tröstler, işler kötü gitmeye başlayınca, genel olarak çözülmeye yatkındırlar, tam da bu temelde, birliğin daha da büyük çapta yoğunlaşmasını zorunlu kılarlar. Belirli bir endüstri dalının bütünü korkunç büyük bir anonim şirkete dönüşür, iç rekabet yerini bu tek şirketin iç tekeline bırakır...

“Tröstlerde rekabet özgürlüğü, tam karıştına — tekele — dönüşür ve kapitalist toplumun herhangi bir plana dayanmayan

plana dayalı üretimine boyun eğer. Kesinlikle bu daha hâlâ kapitalistlerin yararına ve avantajıdır. Ama bu durumda sömürü o kadar açıktır ki, yıkılmak zorundadır. Hiçbir ulus tröstlerin yürüttüğü üretime, hisse senetçi küçük bir zümrenin toplumu bu denli yüzsüz sömürüsüne tahammül gösteremez.

“Her durumda, tröstlerle ya da tröstlersiz kapitalist toplumun resmi temsilcisi — devlet — eninde sonunda üretimin yönetimini üstlenmek zorunda kalacaktır. Devlet mülkiyetine bu dönüşüm gerekliliği önce, büyük haberleşme ve ulaşım kuruluşlarında — posta, telgraf, demiryolu — olacaktır.

“Krizler artık burjuvazinin modern üretim güçlerini yönetme yeteneksizliğini gösteriyorsa, büyük üretim ve üleşim kuruluşlarının anonim şirketlere (tröstlere) ve devlet mülkiyetine dönüşmesi burjuvazinin bu amaç için ne denli gereksiz olduğunu gösterir. Kapitalistlerin tüm toplumsal işlevleri, şimdi maaşlı görevlilerce yapılıyor. Kapitalistin, hissesini cebbe atmak, kupon kopartmak ve değişik kapitalistlerin sermayeleriyle birbirlerini soydukları borsada kumar oynamaktan başka hiçbir toplumsal işlevi olmuyor. Kapitalist üretim biçimi önce işçileri işten attı, şimdi de kapitalistleri. Nasıl işçileri hemen yedek sanayi ordusunun saflarına olmasa da artık-nüfus saflarına indirdiyse, şimdi de, kapitalistleri işten atıyor ve artık-nüfus saflarına indiriyor.

“Ama ne anonim şirketlere (tröstlere) ne de devlet mülkiyetine dönüşüm, üretim güçlerinin kapitalist doğasını ortadan kaldırmıyor. Anonim şirketlerde (ve tröstlerde) bu açıktır. Ve modern devlet de yine, işçilerin olduğu kadar bireysel kapitalistlerin de saldırılarına karşı, kapitalist üretim biçiminin genel dışsal koşullarını desteklemek için burjuva toplumunun hizmetine aldığı örgütlenmeden başka birşey değildir. Modern devlet, ne biçim alırsa alsın, öz olarak kapitalist bir makina, kapitalistlerin devleti, toplam ulusal sermayenin ideal bir cisimleşmesidir. Üretim güçlerini üstüne almaya doğru ne kadar ilerlerse, gerçekte o kadar daha çok ulusal kapitalist olur, daha çok yurttaş sömürür. İşçiler ücretli işçi — proleterler — olarak kalırlar. Kapitalist ilişkisi ortadan kalkmaz. Tersine iyice öne çıkar. Ama öne çıkmasıyla da devrilir. Üretim güçlerinin devlet mülkiyeti, çatışmanın çözümü değildir, ama içinde o çözümün unsurlarını oluşturan teknik koşulları gizler.” (Engels, *Anti Dühring*, İngilizce basım, Progress Publishers 1977, s.336-338)

Aynı çözümleme Lenin’i “*Yaklaşan Felaket ve Ona Nasıl Karşı Koymalı*” kitabında dile getirdiği şu sonuca ulaştırdı:

“Devlet tekelci kapitalizmi, sosyalizmin tam bir *maddi* hazırlığı, sosyalizmin *eşiği*, tarih merdiveninde sosyalizm basamağı ile arasında hiçbir ara basamak olmayan bir basamaktır.

“...Sosyalizm tüm halkın çıkarlarına hizmet eder duruma sokulmuş, salt devlet kapitalist tekelidir. Tüm halkın çıkarlarına hizmet eder duruma sokulduğu ölçüde kapitalist bir tekel olmaktan çıkmıştır.” (Lenin, *Toplu Yapıtlar*, İngilizce basım, cilt 25, s.361-362)

Kapitalizmin tekelci kapitalizme, devlet tekelci kapitalizme ilerlemesi, krizleri tersinden çözerek olmuştur. Krizi her tersinden çözüm, sosyalizmi biraz daha yakınlaştırmıştır.

Tersinden çözümün içle bağlı bir de dışa yönelik yönü olduğunu söylemiştik. Bu da bizi dünya pazarı ve emperyalizm olgularına götürür:

“Bu krizlerde, tüm diğer dönemlerde saçma olarak görülebilecek bir salgın, aşırı üretim salgını olur. Toplum kendini aniden anlık bir barbarlık döneminde bulur. Sanki açlık, genel bir yıkım dönemi her türlü geçim aracının arzını keser endüstri ve ticaret yıkılmış gibi görünür. Niçin? Çünkü çok fazla uygarlık, çok fazla geçim aracı, çok fazla endüstri, çok fazla ticaret vardır. Toplumdaki üretim güçleri artık burjuva mülkiyetinin koşullarının daha fazla gelişmesine olanak tanımaz, tersine onlar bu koşullar için çok güçlenmişlerdir. Koşullar üretim güçlerine ayak bağı olur. Bu ayak bağları aşılmadıkça burjuva toplumunun tümüne düzensizliği getirir, burjuva mülkiyetinin varlığını tehlikeye atar. Burjuva toplumunun koşulları, o koşulların yarattığı zenginliği kapsayamayacak kadar dardır. Burjuvazi bu krizlerden nasıl kurtulur? Bir yandan üretim güçleri yığınının zorunlu yıkımı ile, öte yandan yeni pazarların keşfiyle ve eski pazarların daha adamakıllı sömürsüyle. Yani daha yoğun ve daha yıkıcı krizlerin yolunu döşeyerek, krizleri önleyen olanakları yok ederek.” (Komünist Partisi Manifestosu, Marks-Engels, *Toplu Yapıtlar*, İngilizce basım, c.6, s.490)

Kapitalizmin dünyanın yeni alanlarında genişlemesi, hem teorik, hem tarihsel olarak aşağıdaki sonuçları doğuruyor:

1. Genişlemeyi etkileyen krizlerin, kapitalist ülkelerde hafiflemesi.

2. Kapitalizmde gömülü çelişkiler ve çatışma dünyanın bir parçasında geçici olarak yatıştırılıyorsa da dünya çapında “daha korkunç oranlarda” yeniden

üretiliyor. Bu yeni burjuvalar ve yeni proleterlerin yaratılmasını içeriyor. Bu durum, dünya işçi sınıfının ve dünya çapında komünizmin maddi koşullarının ortaya çıkışına götürüyor.

3. Tüm dünyanın kapitalist dünya pazarına (hem biçimsel olarak, hem de derinliğine) tam entegrasyonu uzun erimde şu olasılığı yaratır:

"Dünya pazarının kendisi modern endüstrinin tüm olanaklarının tam açılımı için çok dar kalır. Modern endüstrinin kaynakları, enerjisine özgür bir açılım kazandırmak için toplumsal bir devrim ister." (Engels, Marks-Engels *Toplu Yapıtlar*, c.10, s.299)

Aynı olgunun yakın sonucu ise şu olur:

Çeşitli kapitalist devletler arasındaki rekabeti daha keskin, çok daha umutsuz, çok daha azgın bir duruma getirir. Dünya pazarındaki rekabet, paylaşım savaşlarının tohumlarını taşır.

Şu ana kadar, burjuvazinin krizi, "olumsuzundan" çözüme olanağına yalnızca ekonomik düzeyde değindik. Bu ekonomik çözümlerin kendisi sosyalizmin kurulmasını önlemek olduğu için karşı-devrimcidir. Ama burjuvazi bu amacı, kapitalizmin çerçevesi içinde sosyalist biçimleri oluşturarak gerçekleştirebilir. Bu nedenle çözümlerin kendisi sosyalizmin maddi temelini döşer. Bu bizi, genel olarak "*karşı-devrim'in anlamına* götürür.

Çoğunlukla karşı-devrim, çok mekanik ve basit bir anlayışla, devrimi, sınıf savaşımını durdurmak olarak ele alınıyor. Devrimin yalnızca siyasal düzeyde karşıtı, yadsınması olarak düşünülüyor. Oysa karşı-devrim tüm bunlardan da öte şu anlama gelir:

1. Karşı-devrim üretim ilişkilerinin üretim güçleriyle çelişkiye düştüğünün onaylanması ve tanınmasıdır. O "şunu kanıtlar ki, eski toplumun gözeneklerinde yeni bir toplum biçimlenmiştir ve üstelik bu, siyasal kabuğu — eski toplumun doğal kılıfını — doğal olmayan bir engel olarak hissetmeden ve onu gökyüzüne fırlatmadan edemez durumdadır." (Marks, Marks-Engels *Toplu Yapıtlar*, c.6, s.327)

2. Karşı-devrim şunu kanıtlar ki, burjuvazi sınıf olarak artık yönetmeye "...kendisi varoluş koşullarını mutlak yasa olarak topluma dayatmaya" uygun değildir. (Komünist Partisi Manifestosu, Marks-Engels *Toplu Yapıtlar*, c.6, s.495) Karşı-devrim, burjuvazinin erke rakip bir güçle karşı karşıya olduğunun, ayakta kalma savaşı verdiğinin, kendi "ilkeleriyle" çatışsa da çatışmasa da bulabildiği her türlü aracı kullanmaya hazır olduğunun kanıtıdır.

3. Karşı-devrim sınıf savaşımını yoketmez. Yalnızca onun burjuvazi için en tehlikeli biçimlerini en örgütlü yansıma-

larını ve en şiddetli kabarışlarını geçici olarak durdurur, bastırır. Sınıf savaşımını yoketmek tarihi durdurmak anlamına gelir. Sınıf savaşımının yokedilmesi, ancak devrimci sınıfın yokedilmesiyle olabilir. Bu ise karşı devrimci sınıfın da yok olması anlamına gelir. Açıktır ki, karşı devrimin amacı, devrimci sınıfı yoketmek değil, onu kendi iradesine bağımlı kılmak ve bu yolla silahsızlandırmaktır. Bu nedenle karşı-devrim, doğası gereği asla mutlak değildir.

4. Karşı-devrim, üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin onaylanması ve tanınması, burjuvazinin artık yönetemediğinin kabulü olduğuna göre ve burjuvazi devrimci sınıfı yokemediğine, onunla birlikte yaşamak zorunda kaldığına göre karşı-devrim, eskimiş üretim ilişkilerinde değişiklik yapmayı mutlaka içerecektir. Eskimiş üretim ilişkilerini şu ya da bu biçimde üretici güçlere göre uyarlayacaktır. Başarıyla, ülkenin ekonomik manevra alanıyla vb. bağlı olarak, karşı-devrim işçilerin yaşamını "iyileştirici" küçük adımlar bile atabilir. Yani karşı-devrim reformları ille de dışlamaz.

5. Daha da öte, *karşı-devrim, devrimin programını uygulayabilir*. Marks'ın Fransa'da karşı-devrimle ilgili olarak üstünde durduğu şu noktaları okuyalım:

"Gericilik devrimin programını uygular.

(...)

"Kuşkusuz, gericiliğin elinde devrimin bu programı, ilgili devrimci çabalar üstüne bir mizaha dönüşür ve böylece amansız bir düşmanın elinde öldürücü bir silah olur. Gericilik... devrimin gereklerini yerine getirir. Bu süreçte trajikomik olan, kendi lafları ve aptallıkları üstüne orada asılmak üzere olanlar, cellat ipi boyunlarına geçirirken avazları çıktığı kadar 'bravo' diye bağırırken, kendi idamlarını çılginca alkışlamaklardır." (Marks, Marks-Engels *Toplu Yapıtlar*, c.16, s.404)

Bu sözler Türkiye'de faşist cuntanın "realist" ve "olumlu" dış politikasına alkış tutan TKP menşevikleri için yazılabilir. Özellikle sosyalist bir ülkeye bir gezi olduğunda, ya da sosyalist bir ülkeyle bir anlaşma yapıldığında menşeviklerden bravo sesleri yükselirken, TKP'nin binlerce üyesi, kendi programında bu isteği ileri sürdüğü için hapis yatıyor, işkence görüyor, ölüm cezasıyla yargılanıyor! Marks bu sözleri sanki tam da menşevikler için söylemiş.

6. Karşı-devrim, üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyi yumuşatamaz, sınıf savaşımını askıya alamaz, varlığını sürdüreceği gerekli finans kaynakları ve toplumda belli bir kesimin genel desteğini sağlayamazsa, başarısızlığa uğrar. Karşı devrim ne kadar *salt* baskıcı olursa, baskı araçları (bürokrasi, hapishaneler, mahkemeler, vb.) ölçüde geniş olmak zorundadır. o

ölçüde büyük bir silahlı güce, yani orduya dayanmak zorundadır. Yani o zaman karşı devrimi sürdürmek pahalıya mal olacaktır. Böyle pahalı bir aygıt ve silahlı güçleri besleme ihtiyacının kendisi, karşı-devrimin görevlerini yerine getirmesine bir engel oluşturacaktır. Silahlı gücün görünen yüzü altında karşı-devrim yavaş yavaş kendisini öldürebilir. Tarihçi Toynbee'nin deyişiyle "zırh içinde bir ölü" haline gelebilir.

Başka bir deyişle, karşı-devrimin başarısı ya da gücü, onun dış görünüşü, ya da gücünü ortaya koyuşuyla değil, herşeyden önce çelişkileri ve onun varlığını gerekli kılan krizleri çözme yeteneğiyle ölçülür. Salt baskı, karşı devrime yalnızca nefes alma süresi, her adımda işçi sınıfıyla uğraşmaktan elini kurtarma fırsatı sağlar. Oysa karşı-devrimin başarısı asıl bu nefes alma süresi içinde ne yapabildiğine, fiziksel baskının dışında birçok etkene bağlıdır.

Salt baskı uygulamak ve açık devrimci sınıf savaşımını bastırmak karşı-devrimin başarısı için yeterli değildir. Salt bu yoldan, karşı-devrimi zorunlu kılan çelişki ve krizler ortadan kalkmaz. Krizi çözmeyi başaramadığı, yalnızca baskıya dayandığı halde eğer karşı-devrim "başarırsa", yalnızca baskısını süregelenleştiriyor demektir. Bunun iki olası sonucu vardır. Ya ekonomi ve ülke bir çürüme, tam bir gerileme dönemine girecek ve sonunda "muzaffer" karşı-devrimin ağırlığı altında çökecektir, ya da karşı-devrim eriyecek, çökecek, devrilecektir. Böylece baskıyı süregelenleştirerek "başarılı" olsa bile, karşı-devrim, özünde, başarısız demektir.

Karşı-devrim, yalnızca, krizleri "olumsuzundan" çözümlerle başarılı olabilir. Ama bu çözüm de özünde yine sosyalizme doğru bir adım oluşturur. Karşı-devrim, toplumu, ülkeyi bütün olarak yoketme anlamında "başarılı" olamadığı sürece başarısı, değişme ve ilerleme selini burjuvazi yararına olan kanatlara ve biçimlere yöneltmeye dayanır. Karşı devrim dünya devrimini durdurabilir mi? Bir benzetme yapalım:

Bir bendin önünde biriken fazla su bendi parçalamayı başarırsa akıp doğal yönünü izler. Bendi parçalayamazsa ya üzerinden ya kenarından taşar ama yine taşar, yani bendin çevresinden dolaşır. Su fazlaysa, şu ya da bu yoldan bendi aşar. Bendin gücü ne olursa olsun, hatta kırılmasa bile, uzun dönemli bir sonucu olamaz.

Dünya devrimi yükselen su gibidir durdurulamaz. Bir yerden yolunu bulup akmak zorundadır. Dünya devrimi dolaylı yollar izleyerek de olsa sonunda en güçlü engelleri aşar. Eğer bendi yıkamazsa, coğrafyasal olarak dolaşıp bulunduğu gediklerden akar.

V

Dünya devriminin coğrafyası

Dünya devriminin karşı-devrimin koyduğu engelleri dolaylı olarak coğrafyasal yollarla dolaşarak nasıl ilerlediğini iyi biliyoruz. Devrim, dünya kapitalist-emperyalist sisteminin zayıf halkalarında oluyor. Bu Marks'ın söylediğiyle çelişir mi? Hayır. Gerçekte bu kavram, dünya devriminin coğrafyasının bu anlayışı Marks'ın kriz teorisinde vardır ve ondan öte, Marks ve Engels'in 1848 Avrupa devrimlerinin yenilgisinden sonra yazdıkları yazılarda açıklıkla bulunabilir.

Bizim zayıf halka dediğimize Marks ve Engels dünya kapitalizminin "aşırı uçları" diyorlar. Kriz ve devrim arasındaki ilişkiyi anlayışlarında zaten varolan şu fikri ileri sürüyorlar: Devrim, kapitalizmin krizleri hemen "olumsuzundan" çözecek ve aşabilece kadar güçlü olduğu yerlerde olanaksızdır. Devrim, kapitalizmin hemen bunu yapabileceği gücü olmadığı yerde ve zamanda olanaklıdır.

Kapitalizm ortaya çıktığından ve dünya pazarı oluştuğundan bu yana, her dönemde, dünya pazarında, her zaman bazı güçlü ülkeler egemen olmuştur. Egemen olmuştur, çünkü bu ülkeler daha erken geliştiler, daha yüksek aşamaya ulaştılar ve dünya pazarı üstündeki etkinliklerini genişlettiler. Marks bu egemen ülkeleri *merkez* diye nitelendiriyor. Kapitalizmin daha alt bir gelişme düzeyinde olduğu, dünya pazarında etkin bir konumları olmayan ve bu nedenle merkeze bağımlı ve bağlı ülkelere ya da dünyanın bu bölgelerine *çevresel* (periferi) ülkeler ya da bölgeler diyor.

Bu konuya ilişkin yazılarında Marks ve Engels, merkez, çevre, kriz ve devrim arasındaki ilişkileri şöyle tanımlıyorlar:

1. Yalnızca krizlerin sonucunda olanaklı olan devrimler, genel olarak krizlerin en şiddetli olduğu, yani üretim güçleriyle, burjuva üretim ilişkileri arasında en sert kavganın olduğu ülkelerde olacaktır:

"Şiddetli patlamalar doğal olarak burjuva bedeninin kalbinden çok uç noktalarında yer almak zorundadır, çünkü (kalbinde — İ.S.) uyarılma yapma olanağı daha fazladır. Öte yandan, Kıta Avrupa'sındaki devrimlerin İngiltere üstünde ne derece etki yaptığı, aynı zamanda bu devrimlerin burjuva yaşam koşullarını gerçekte ne denli sorguya çektiğinin, yoksa yalnızca siyasal oluşumlarına ne denli vurduğunun göstergesidir." (Marks, "Fransa'da Sınıf Savaşları" Marks-Engels *Toplu Yapıtlar*, c.10, s.134)

2. Bu, kriz, merkezde başlasa ve oradan yayılsa bile böyledir. Örneğin, 1850'de ve 1860'da İngiltere, dünya

pazarının merkeziydi. (Marks ona "dünya pazarının despotu" diyordu). Fransa ve Almanya o zaman, kapitalizmin *çevreselleri* (periferileri) idi. Kapitalist gelişme açısından İngiltere'den çok gerideydiler. Bununla birlikte, tam da bu nedenle, gerçekte İngiltere'de başlayan krizlerden İngiltere'den daha çok etkilendiler. Devrimci kabarışları yaşayan İngiltere değil, onlardı.

"İngiliz pazarlarının dolup taşması durumunda çok sayıda İngiliz malı Alman Zollverein'ine (gümrüğüne) düştü. Ancak burada İngilizlerden çok Almanların zararına satıldı, çünkü İngilizler Amerikan ve başka pazarlarda büyük kârlar elde ederken, Prusyalılar kendi gümrük çevrelerinin dışında hiçbir yerde mallarını satamıyorlardı." (Engels, Marks-Engels *Toplu Yapıtlar*, c.6, s.66)

"Devrimin arenası olan ülkeler, onu yaratmada en az aktif olan ülkelerdi. Bunlara devrimin bilinçsiz ve ikircimli hammaddeleri gözyle bakabiliriz." (Marks-Engels *Toplu Yapıtlar*, c.10, s.482)

"Kriz Britanya'da yumuşadıkça, Kıta Avrupası'nda yükseldi, daha önce girmediği yerleri etkiledi." (Marks-Engels *Toplu Yapıtlar*, c.10, s.496)

"İngiltere'de parasal basıncın etkisi siyasal ekonomi alanından öteye hissedilmeyebilirken, Kıta Avrupası'nda durum bambaşkadır. Orada ne zaman bir parasal kriz kötü bir hasat ve vergilendirmede büyük bir artışla üst üste düşse, büyük siyasal olaylar başgösterir." (Marks-Engels *Toplu Yapıtlar*, c.17, s.463)

3. Dünya pazarında, her zaman bir merkez ve çevreseller (periferiler) vardır. Yani her zaman egemenlik ve bağımlılık gelişmişlik, gelişmemişlik ilişkisi vardır. Bunun yerelimi değiştirebilir. Bir zamanlar çevre olan merkez durumuna gelebilir. Ama ilişki aynıdır, yalnızca roller değişmiştir. Bu nedenle Marks ve Engels merkezin İngiltere'den Amerika'ya kayması üstüne şu yorumu yaptılar:

"Dünya ticaretinin ağırlık merkezi, orta çağda İtalya, yakın tarihte ise İngiltere iken, bugün Kuzey Amerika yarımadasının güney yarısıdır. Eski Avrupa'nın endüstrisi ve ticareti 16. yüzyıldan beri İtalya'nın düştüğü çürümeyle önmek istiyorsa, İngiltere ve Fransa bugün Venedik, Ceneviz ve Hollanda'nın durumuna düşmek istemiyorsa, korkunç bir çaba sarfetmek zorundadır." (Marks-Engels *Toplu Yapıtlar*, c.10, s.265)

Genel olarak merkezin devrime karşı siper oluşturduğunu, dünya pazarındaki egemen konumu, genel zenginliği, krizleri yenmek için kendini uyarılma yeteneği (yani krizleri "olumsuzundan" çözmeye) dolayısıyla devrime bağımsızlığı olduğunu kabul ediyorsak o zaman çevresellerin durumu nedir? Orada devrim kaçınılmaz mıdır? Hayır, kaçınılmaz değildir. Birçok seçenek vardır.

Bağımlılık ve bağımlık gelişmeyi zorunlu olarak dışalamaz. Öyle olsaydı, İngiltere hâlâ tek gelişmiş ülke olurdu. Bağımlılık ve bağımlık yalnızca gelişmeyi

daha zorlaştırır, daha krizlerle dolu, daha fırtınalı ve şiddetli yapar. Bağımlılığın gelişmeyi mutlak olarak dışladığı görüşü, "neo-Marksistler", "bağımlılık teorisyenleri" diye adlandırılan Frank, Wallerstein, Amin ve Baran'ın içine düştüğü yanlışır. Aynı görüş Türkiye'de kapitalist gelişmenin yüksek bir aşamaya ulaştığını yadsıyan menşeviklerde de görülebilir. Bunun ilk savunucuları Ruslardı. Rus kapitalizminin pazar olmadığı için gelişemeyeceğini söyleyen Narodniklerin görüşlerini Lenin, "Pazar Sorunu Üstüne" yazısında eleştirmişti. Aynı görüş, dünya pazarının daralmasını emperyalizmin çöküşüne götüreceğini söyleyen Stalin'in tezinde de vardır.

Kapitalizm, dünya kapitalizminin çevresellerinde de gelişebilir ve tarihsel olarak gelişmiştir. Bu gelişmenin, kapitalizmin çelişkilerini yaygınlaşmaya götüreceğini gördük. İşte bu gelişmenin yokluğu değil tam tersine varlığı, dünya kapitalizmi için en ciddi tehlikeyi oluşturuyor. Çünkü böylece üretim fazlasının yarattığı krizler daha geniş bir ölçekte ortaya çıkıyor ve dünya pazarında rekabet eden çok daha fazla üretici nedeniyle krizleri aşmak giderek daha zorlaşıyor.

Her şeyden önce, "kendi" kapitalizmini geliştirmeye çalışan her çevresel ülke, en azından "kendi" ülkesinin pazarını denetlemeye çalışacaktır. Kendi mallarını ithal malları yerine koymaya çalışacaktır. Böylece yeni gelişen ülkeye mallarını ihraç etmeye alışmış daha gelişmiş ülke kapitalistleri için bu iyi bir yumruk olacaktır. Yumruğun şiddeti, yeni gelişen ülkenin pazarının yabancı kapitalist için ne kadar önemli olduğuna ve yerel kapitalistlerin iç pazarın isteklerini karşılamak üzere endüstriyi ne denli başarıyla geliştirdiklerine bağlıdır.

Aynı zamanda, yeni gelişen kapitalizm, kendi mallarını ihraç etme ihtiyacı hissedecek bu nedenle dünya pazarında yabancı kapitalistlerle yarışa girecektir.

Dünya kapitalizminin çevresellerindeki kapitalist gelişmede Marks ve Engels, merkezdeki devrimi itici bir güç gördüler:

"Kıta (Avrupa — İ.S.) endüstrisi İngiliz endüstrisiyle karşılaştırma yapılamayacak denli arttı... Ama kıta endüstrisinin bu olağanüstü büyümesindedir ki İngiliz devriminin en gerekli tohumu bulunmaktadır..." (Engels, *Marks'a Mektup*, 14 Nisan 1856)

"... Bir kez yığınsal bir ölçekte olduğunda, Çin'in rekabeti, hem sizin (ABD'de), hem bizim için işleri hızla kızıştırarak ve böylece kapitalizmin Çin'i fethi, aynı zamanda Avrupa ve Amerika'da kapitalizmin yıkılışına bir itme sağlayacaktır." (Engels, *Sorge'ye Mektup*, 10 Kasım 1894)

Kapitalizmin çevresellerde gelişmesinin bir başka sonucu da şudur: Dünya

kapitalizmin ana merkezine göre çevresel kalırken, bu ülkelerin kendileri yeni çevresellere göre merkez durumuna gelirler. Yukarıda sözünü ettiğimiz aynı süreç, yeni bir düzeyde kendini yineler.

Kuşkusuz merkezin bu sürekli göreceli kayışı ve sürecin yinelenmesi, hiçbir biçimde düzgün, krizlerden özgür bir gelişme değildir. Tam tersine krizlerden, devrimci kabaarışlardan, karşı-devrimci diktatörlüklerden, hem iç hem dış savaşlardan geçen bir gelişmedir.

Bugün de aynı süreç, bağımlılık zincirini kırmak, kendi çevresellerini, kendi "yeni uluslararası ekonomik düzenlerini" yaratmak için uğraşan bir dizi çevreseller ya da zayıf halkalarda yineleniyor.

Buralarda çeşitli seçenekler söz konusudur. Biri, bunların "köşeyi dönmesi"dir. İkinci seçenek, egemen güçlere doğrudan bağımlı, ya da çeşitli jeopolitik vb. nedenlerle doğrudan bağımlı olmadan statükocu bir varlık sürdürmeleridir. Üçüncü ve en yararlı da sosyalist devrimle emperyalist zincirden tümüyle kopmaktır.

Şu ana kadar, dünya devriminin coğrafyası, "yolu" üstüne söylediğimiz herşey, Marks ve Engels'in, hem geniş ölçüde ahntı yaptığımız yazılarındaki açık anlatımlara, ama ondan da önemlisi, kapitalizmin ve onun gelişmesinin mutlak olarak çelişkili ve krizlerle parçalanan doğası açıkça ortaya seren anlayışlarına dayanıyor. Nasıl kapitalizmin çelişkili doğası, onun en temel birimi olan metanın çelişkili doğasında içeriliyorsa, dünya devrimi de kapitalizmin çelişkili doğasında içeriliyordur.

Marks ve Engels, üretim güçlerinin üretim ilişkileriyle çelişkiye düştüğü yerde ve zamanda devrimin kaçınılmaz olduğunu, bu çelişkinin krizlerde kendini göstereceğini, kriz olmadan devrim olamayacağını düşündüler. Ama, aynı zamanda krizlerin, kapitalizmin daha fazla gelişmesini mahmuzladığını da düşündüler. Krizler, burjuvaziyi üretimi sürekli olarak devrimcileştirmeye ve dünyanın tüm yüzüne genişletmeye özendirirler. *Komünist Partisi Manifestosu*'ndan okuyalım:

"Burjuvazi üretim araçlarını, buradan üretim ilişkilerini onlarla birlikte toplumun tüm ilişkilerini sürekli olarak devrimcileştirmeden yaşayamaz. Eski üretim biçimlerinin hiç değişmesiz korunması, tam tersine, tüm daha önceki endüstri sınıflarının ilk varlık koşulu. Üretimin sürekli devrimcileştirilmesi, tüm toplumsal koşulların kesintisiz karışıklığı, bitmez tükenmez belirsizlik ve ajitasyon, burjuvaziyi tüm önceki sınıflardan ayırır. Tüm kalıplaşmış, donmuş ilişkiler, tüm eski ve yaşlı önyargı ve görüşler zinciriyle birlikte bir kenara atılır tüm yeni biçimlenenler daha kemiklemeden eskir." (Komünist Partisi Manifestosu, Marks-Engels *Toplu Yapıtlar*, c.6, s.487)

Krizlerde, kapitalist gelişmenin çeliş-

kili doğası öne çıkar. Engels "böyle anlarda", diyor, "bir ulus yalnızca iki boynuzlu bir ikilem arasında seçim yapar." "*Ya o, ya bu!*" Ya burjuvazi krizi "olumsuzundan" çözer, ya da işçi sınıfı devrim yapar ve gelişme onun yönetiminde ilerler.

1848 yenilgisinin hemen ardından Marks ve Engels, Avrupa burjuvazisinin hâlâ ilerleme, hatta üretimde devrim sağlamaya yetenekli olduğunu gördüler.

Kapitalizmin hâlâ çok daha büyük üretim güçleri için yeri vardı. Bunun üzerine Marks ve Engels, dikkatlerini burjuvaziyi bölecek ve zayıflatacak burjuvazinin çözemeyeceği krizler yaratacak etkenlere çevirdiler.

Bu etkenler şunlardı:

* Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak için genel bir Avrupa savaşının çıkma olasılığı.

* Çekim merkezinin Amerika ve Pasifik Okyanusu'na kayışıyla birlikte ve dünyanın diğer kesimlerindeki kapitalist gelişmenin yarattığı rekabetle birlikte, Avrupanın çöküşü ve zenginliğini kaybedişi.

* Geri ve sömürge ülkelerde burjuva ya da ulusal demokratik devrimlerin patlaması.

Son nokta üstüne Marks 1853'te, St. Petersburg ve Konstantinopol'ün gelecek devriminin "ileri karakolları" olacağını işaret etti! (Marks-Engels, *Toplu Yapıtlar*, c.12, s.34) Marks aynı zamanda, Avrupa devrimi için Çin'de bir burjuva demokratik devriminin önemini vurguladı.

"Şunu söylersek garip ve çelişkili bir iddia gibi gelebilir: Avrupa halkının bundan sonraki ayaklanmasının ve cumhuriyetçi özgürlük ile ucuz hükümet hareketinin, şu anda varolan herhangi bir siyasal davadan çok, eski Çin İmparatorluğu'nda şu anda olup bitenlere daha çok bağlı olma olasılığı vardır." (Marks-Engels *Toplu Yapıtlar*, c.12, s.93)

Marks, aynı zamanda, "başka bir halkı ezen bir halkın kendi zincirlerinden kurtulamayacağını" ve sömürgelerin kurtuluşunun "İngiliz işçi sınıfının kurtuluşunun en temel birincil koşulu" olduğunu vurgulayan ünlü Enternasyonal bildirgesini yazdı. 1869'da Marks şöyle dedi:

DÜZELTME

İşçinin Sesi'nin 234. sayısının Çek-Al'ında yayınlanan "Dünya Devrimi Üzerine" yazısında, 11. sayfanın, birinci sütün, üçüncü paragrafında bir hata olmuştur. Doğrusu aşağıdaki gibidir.

"Kapitalizmin yasaları ya işlemektedir, ya da öyle değişik koşullarda işlemektedir ki bunlar, belirleyici olmaktan çıkmış, ikinci sıraya düşmüştür. ..."

"İrlanda ile varolan bağından kurtulmak İngiliz işçi sınıfının dolaysız ve mutlak çıkarımadır. Uzun bir süre İngiliz işçi sınıfının savaşıyla İrlanda rejimini alaşağı etmenin olanaklı olacağını düşündüm. Bu noktayı *New York Tribune*'de her zaman vurguladım. Derin araştırmam şimdi beni tersine ikna etti. İngiliz işçi sınıfı İrlanda'dan kurtulmadan asla hiçbir şeyi başaramayacaktır. İrlanda kaldıraç olmalıdır. Genel olarak toplumsal hareket için İrlanda sorununun bu kadar önemli olmasının nedeni budur." (Marks, *Engels'e Mektup*, 10 Aralık 1869)

Böylece Marks ve Engels, Avrupa'da hem bir devrimi, hem de aynı zamanda devrimin gecikmesini olanaklı kılan etkenleri gördüler. Burjuvazi yalnızca üretim güçlerini geliştirebilme olanağına değil, aynı zamanda, toplumsal üretim ilişkilerini genişletme olanağına sahipti. Burjuvazinin mülkiyetin toplumsal tabanını, R. Yürükoğlu yoldaşımızın yazdığı gibi, "özel mülkiyet" sözcüğünü kullanmanın zor olduğu noktaya kadar genişletebilmek olanağı vardır. Bununla bağlı olarak, Marks ve Engels, işçi sınıfının devrime gitmekten çok kapitalist sınıfa bağlı kalabileceğinin de olanaklı olduğunu gördüler.

Bu durumda, Marks ve Engels üç şey yaptılar. Önce, gördüğümüz gibi, 1849'tan 1890'a kadar olayların her dönüm noktasında, burjuvazinin gücünü ve konumunu zayıflatabilecek, devrimci partinin devrimi ilerletmesine yarayabilecek, yönleri araştırdılar ve duyurdular. İkinci olarak, gördüğümüz gibi, gerçek devrimciler ve enternasyonalciler olarak dikkatlerini dünya kapitalizminin çevresellerindeki devrimci gelişmelere çevirdiler. Üçüncü olarak dünya devriminin kapitalizmin temel çelişkinin özünden kaynaklandığını kanıtlamak için, dünya devriminin yönünü daha iyi anlayabilmek ve açıklayabilmek için derin bir bilimsel araştırma yürüttüler.

Şu açıktır ki Marks ve Engels'in kapitalizme ilişkin teorik çözümlerleri dünya devrimi için hiçbir özel yön çizmedi.

Marks ve Engels'in, kapitalizmin gelişme yasalarının çözümlenmesi yalnızca daha ileri ülkelerde değil hatta ondan çok ve önce daha geri ülkelerde devrim olasılığını da içeriyordu.

Onlar farklı ülkelerde devrimlerin taşıyacakları farklı karakterleri, bunların karşılıklı olarak birbirlerine yapabilecekleri etkinin yönünü hep bütünsel olarak ele aldılar.

Ama aynı zamanda, olasılığın yanı sıra, geri ülkelerde devrimleri ayırdedecek sınırlamaları ve tamamlanmamış özelliğini de gösterdiler.

Bu soruna ileride yeniden döneceğiz. Önce emperyalizm döneminde kapitalizmin ve devrimin yasalarının işleyişi üstüne Lenin'in ayrıntılı çözümlemesinin kısa bir özetini vermek gereklidir.

(devam edecek)